

דבורה כרמלי

סיפור חיים

2014 - 1923

תיעדה: אה אדוריאן

דבורה כרמלי

נולדתי באיסטנבול ב 16.9.1923 במוצאי יום הכיפורים בשם דורה מזרחי.

אבא – בפור מזרחי נולד ב Ederne על גבול בולגריה.

אימא – אסתר מבית בז'רנו נולדה גם ב/Ederne

אחותי – קלרה נולדה ב1921 ונפטרה ב1925.

אחי – אהרון נולד ב1916 באיסטנבול.

אחי – מרקו (מרדכי) נולד ב1917 באיסטנבול.

סבא – (מצד אימא) מרדכי בז'רנו חי בבולגריה בעיר Jambol

סבתא – אסתר בז'רנו – אשתו השנייה של סבא.

סבא – (מצד אבא) אהרון מזרחי

סבתא – קלרה מזרחי.

סבא וסבתא מצד אבא נפטרו לפני שנולדתי.

זכרונותיי הראשונים

נולדתי בבית מנשה, בית שהיה שייך למשפחה יהודית עשירה. השכנים שלנו היו לרוב יהודים. על ידינו גרה משפחה של דודי. היחסים היו הדוקים ובנם ליאון היה בן גילי. למיטב זכרוני לא היו לילדים באותה תקופה צעצועים ואנחנו שיחקנו עם מה שהיה. אני נולדתי בעיירה Chader Pasha_ בה גרו הרבה יהודים. העיירה השתייכה למחוז איסטנבול. הייתה שם תחנת רכבת מרכזית לאנטלייה ולסוריה. בעבר היו חייבים לנסוע 20 דקות באנייה על מנת להגיע לאיסטנבול. בזמננו בנו גשר המקשר בין החלק האירופאי לבין החלק האסייתי. היחסים בין היהודים והתורכים היו טובים ולא הרגשנו כל עוינות כלפינו. גם היום אין רדיפת יהודים, יש חופש דת והרבה נשואי תערובת. זוגות אלה מתחתנים בנשואים אזרחיים ושני הצדדים מוותרים על הדת שלהם. את שמות הילדים מנסים להתאים לצליל התורכי אבל באותן האותיות של השם העברי.

העיירה סיפקה את כל הצרכים של התושבים אם כי רבים יצאו לעבודה מחוץ למקום. גם אבא שלי היה נוסע לעבוד באיסטנבול בה היו מרוכזים כל העסקים. אבא שלי עבד שעות ארוכות ואנחנו ילדיו ראינו אותו רק בערב, כך שאין לי הרבה זכרונות ממנו. בריאותו לא הייתה טובה בנוסף לבעיות עור חלה בגיל צעיר יחסית ב. Angina Pectoris.

דבורה עם משפחתה הגרעינית

ילדות

אני נולדתי ב"בית מנשה" בית שהיה שייך למשפחה יהודית עשירה. בסביבה גרו יהודים, למעשה צמוד אלינו גרה המשפחה של דודי. היחסים היו הדוקים. בנם ליאון היה בן גילי ושיחקנו הרבה ביחד. עד כמה שאני זוכרת לא היו לילדים צעצועים ושיחקנו עם מה שהיה.

הבית שלנו היה באיסטנבול החדשה שם היה אזור המגורים והחלק המסחרי היה מעבר לנהר. פעם היו מפליגים באונייה כ 20 דקות כדי לעבור לאיסטנבול הישנה, אך היום יש גשר והכול יותר פשוט.

בכל בית היה "שומר" שבין התפקידים שלו היה להביא לאבא ארוחת צהריים. כך זה היה נהוג שנים רבות- אינני יודעת איך נוהגים היום.

אינני זוכרת הרבה מהשנים הראשונות שלי. החיים שלי היו שלווים בלי אירועים מיוחדים. זכורות לי הנסיעות כל שנה לספא Kurstendil היות שאבא היה זקוק לטיפול שם. זו הייתה נסיעה ארוכה של 12 שעות. אירוע טראגי ידוע לי רק מהסיפורים: אימא הייתה מבקרת מידי שנה את המשפחה שלה בבולגריה. הייתי בת שנתיים כשאחותי בת הארבע חלתה בדיפתריה. כשהבריאה ביקשה אימא אישור מהרופא לקחת גם את קלרה לנסיעה לבולגריה. הרופא הסכים בתנאי שישמרו עליה מפני התקררות. אימא יצאה עם שתי הבנות בנות הארבע והשנתיים לדרך. לפתע אחותי קיבלה התקף חנק באמצע הנסיעה. לא היה מי

שייתן לה עזרה ראשונה ואחותי נפטרה. היא נקברה בבולגריה בעיר סופיה. כשביקרתי כבוגרת חיפשתי את הקבר, אך לא מצאתי דבר.

המעבר לבולגריה

כשהייתי בת 5 עברנו לגור בסופיה שבבולגריה.

כנראה כדי להצטרף לקרובי המשפחה של אימי. שם הייתה לנו משפחה גדולה דודים, דודות ובני דודים של אימא.

בבולגריה גרנו בשכונה מעורבת. היחסים בינינו היו טובים. היינו מבקרים זה את זה בבתים. באיסטנבול דיברנו בבית לדינו. היהודים ביניהם דיברו בצרפתית כשפה של יומיום, אם כי ידעו גם תורכית.

בגימנסיה למדנו בולגרית בבית הספר אבל בבית דיברו לדינו. המשפחה שלנו לא הייתה דתית. שמרנו על חגי ישראל. הבשר אצלנו היה כשר, אבל מחוץ לבית אכלנו חופשי. לא הפרדנו בין חלבי לבין בשרי. ימי שישי הלכנו לבית הכנסת- זה היה עבורנו מפגש חברתי. אנחנו הילדים שיחקנו בחצר ובילינו ביחד כך גם נהגו סבא וסבתא שלי.

החגים

המשפחה בילתה יחדיו בחגים ובשמחות. כל ראש השנה ופסח קיבלנו בגדים חדשים ונעלי לכה. לקראת פסח אימא הייתה מגעילה את הכלים שבהם השתמשנו בחג. אכלנו מצות ובמקום הכופתאות למרק אימא הכינה BURWELOS מאכל מטוגן וטעים מאד. ביום הכיפורים אימא הקפידה לא לבשל מאכלים חריפים ולא מלוחים. לפני הצום אכלנו בשר צלי, אורז ומאפה עם אגוזים. כילדה קטנה התירו לי לצום רק חצי יום. כשבגרתי צמתי עם כולם יום שלם. אצלנו שברו את הצום עם פרוסת לחם טבולה בשמן עם מלח. כך אנו עושים עד היום במשפחתנו. אחרי הפסקה שתינו קפה עם עוגה ולארוחת ערב אכלנו מרק למנה הראשונה קרפס במיץ לימון (APIO) מנה מאד אהובה עלינו או קישואים בלימון. מנה עיקרית הייתה עוף עם אורז וקינחנו בלפתן.

יהודי בולגריה לא הקפידו במיוחד. הנשים אמנם ישבו בעזרת הנשים למעלה.

אחי היה שר במקהלת צדיקוב. ספרי התפילה היו כתובים בלדינו בכיתוב ראשי. אפילו הרב שלנו נהג לאכול במסעדה ללא הכשר.

אימי

אימי הייתה עקרת בית ועשתה הכול בעצמה. היא הייתה בשלנית נהדרת. כל קרובי המשפחה אהבו את המאכלים שלה. בזמן ההוא עשו את כל עבודות הבית ידנית. אימא דאגה לבישול, לאפייה, הכינה את הריבות והחמוצים והייתה תופרת לילדים, הכינה כלי מיטה ועוד. לכביסה לניקיונות דאגה עוזרת הבית שלנו. לקראת החורף אימא הייתה מכינה הרבה ריבות וחמוצים. למשל: ריבת חצילים קטנים, עגבניות ירוקות, חבושים, קליפות תפוזים מגולגלות, רסק תפוחי עץ. את צנצנת הדובדבנים והסוכר היו מעמידים בשמש עד לתסיסה ומסננים והתקבל VISHMCK נפלא.

לחמוצים הייתה תעשייה שלמה: רסק עגבניות, רסק פלפלים אדומים, כרוב שלם במלח שמור בחבית, פלפלים אדומים ממולאים בכרוב לבן ועוד. לטיגון אימא השתמשה בשמן פשתן, כותנה או חמניות. אימא השתמשה גם בקוקוס ובקוקוזין. בבולגריה יש ירקות בשפע כל השנה לכן אוהבים לאכול שם הרבה ירקות. לחם רגיל קנינו במאפייה מול הבית אבל בבית אפינו לחם גבינה FROZALD.

בבוקר הילדים קיבלו כוס חלב שהרתיחו אותו, ביצה וגבינה בולגרית. חזרנו הביתה לקראת ארוחת הצהריים ולפעמים היו לנו שיעורים גם אחרי הצהריים. בית הספר שבו למדתי היה בסביבה כך שלא היה לי מרחק רב ללכת.

אימא אהבה להכין עבודות יד, לסרוג סוודרים, גרביים, כפפות והיא תפרה גם ילונות, מפות שולחן רקומות, כיסויי מיטה וכריות. חלק ממעשי ידיה שמור אצלי עדיין.

התחביב של אימא היה משחק קלפים. היא שיחקה באופן קבוע עם קבוצת נשים. אנחנו הילדים היינו הולכים עם אימא לגן של המלך, שהיה גן רחב ידיים. הייתה שם בריכת שחייה, גן חיות, אגם קטן שקפא בחורף ושם היינו מחליקים על הקרח. שם הגן היה BORISOVA GARDEN מגיל צעיר יצאנו כבר לגלוש סקי.

גלשנו מהר VITOSH שהיה מצוי בקרבתנו. לשחות למדנו רק אחרי שחזרנו לתורכיה בשנת 1940. עוזרת הבית עבדה אצלנו 8 שנים עד שנישאה. היא לימדה אותנו לרקוד הורה בולגרית, שהוא ריקוד מסובך. היא העסיקה אותי בכל מיני עובדות, היא גם לימדה אותנו שירים בולגריים, שאותם אני זוכרת עד היום. גם עבודות יד למדתי ממנה. למעשה הילדים בילו יותר זמן עם סטניקה העוזרת שלנו מאשר עם ההורים. אנחנו אהבנו אותה והייתה לה הרבה סבלנות והיא לא התרגזה עלינו.

אבי

הייתי בת 13 כשאבא שלי נפטר בפתאומיות. הוא היה חולני זמן רב, אבל מותו היה בלתי צפוי. הוא הלך לישון ונפטר תוך כדי השינה. אני לא כל כך הבנתי מה זה למות. כל המשפחה ישבה שבעה. זמן מה שמו לי על השרוול פס שחור לאות אבל. שאלתי את אימא שלי מדוע היא כל הזמן לובשת בגדים שחורים והיא ענתה לי: "את לא מבינה". בזמן הזה האלמנות היו מתלבשות שנה שלמה בשחור. היא לא השתתפה באירועים שמחים אבל אותי היא לא הגבילה. החיים היו מימימים התנהלו כסדרם, כי האחים הגדולים שלי דאגו לפרנסה. אימא המשיכה להיות עקרת בית והאחים המשיכו לנהל את חנות הנעליים של אבא.

אחי חוזר לתורכיה

בבולגריה היינו חייבים לבקש כל שנה אישור לגור. בדרך כלל זו לא הייתה בעיה קיבלנו את האישור אוטומטית. בשנת 1939, אחרי פרוץ המלחמה, לא חידשו את הרישיון לאחי הבוגר, שנחשב לראש המשפחה אחרי מות אבי. כל אחד שהיה לו דרכון זר היה חייב לעזוב את בולגריה שאר המשפחה נשארה עוד שנה בסופיה. ב 1940 חזרנו גם אנחנו לתורכיה.

עוד לפני פרוץ המלחמה היה אירוע קשה נגד היהודים. קבוצת ימנים קיצוניים זרעה הרס בחנויות של היהודים בסגנון ליל הבדולח. זאת לא הייתה יוזמה או תוכנית ממשלתית.

העיתונות גינתה את המעשה. גם בהמשך ממשלת בוגריה עמדה איתנה נגד הלחץ של הגרמנים שדרשו את גירוש היהודים למחנות.

ב 1942 נכנעה הממשלה ללחץ. ריכזו את יהודי בולגריה לטרנספורט לאושוויץ. כשהדבר נודע למלך הוא ביטל מיד את הצו ודאג לפזר את כולם בכפרים ובעיירות. למיטב ידיעתי אף לא יהודי בולגרי נשלח למחנות. דודי היה בטרנספורט הזה והוא נשלח לכפר קטן בו התגוררו מספר משוחות יהודיות. דודי דוד לא היה אדוק אבל הוא הכיר את התפילות. הוא אפילו לא חלם שיכהן כרב בקהילה זו.

דבורה בצעירותה 1942

בבית הספר

כשהגעתי לבולגריה בת 5 דיברתי לדינו. מהר מאד למדתי לדבר בולגרית. הלכתי אמנם לבית ספר יהודי היחיד שהיה בסופייה ושם לימדו אותנו בולגרית. אבל שיעורי התנ"ך היו בעברית ולמדנו גם לכתוב ולקרוא בעברית. למדנו בנים ובנות יחד בכיתות מעורבות. אני לא אהבתי ללמוד ואף לא לעשות שיעורי בית. המורים היו מזמינים את אימי לשיחה ומאד כעסו עליי. זה לא עזר הרבה זה גם לא הוסיף לי לאהוב יותר את הלימודים ובהתאם לכך גם לא השקעתי מאמצים רבים. לעומת זאת מאד אהבתי את החברה. נהגתי לבלות עם חברותיי גם אחרי שעות הלימודים.

בתנועת נוער

בסופיה היה "בית העם" בו התנהלה פעילות ענפה של הנוער היהודי. שם גם התקיימו פגישות של תנועות הנוער של "השומר הצעיר", "מכבי" וגם של "בית"ר". בני הנוער היו מופיעים בתלבושת אחידה כמו חיילים. אני השתייכתי לשומר הצעיר. לא היה הבדל משמעותי בין התנועות השונות אך אני הצטרפתי לתנועה בעקבות החברים שלי. נפגשנו בימי א ושרנו שירים בעברית כדוגמת "עוד לא אכלנו שום דבר", " על שפת ים כנרת" ושירים נוספים למרות שלא הבנו ולו מילה אחת על מה מדובר בשיר. ערכנו הרבה טיולים שמאד אהבתי. המדריכים שלנו היו בוגרים מאתנו רק בכמה שנים אבל אנחנו שמענו בקולם.

אחרי שבע שנים בבית הספר היהודי אימא החליטה להעביר אותי לבית ספר מקצועי. הזמנים היו כבר מאד מתוחים ואימא הבינה שכדאי ללמוד מקצוע: מבשלת, תופרת או ניהול אקונומיה. קיבלתי ברצון את ההחלטה של אימא ונהייתי מאד באותה שנה שניתן לי ללמוד שם. מה שלמדתי שם עזר לי הרבה בחיים. תפרתי לי שמלות, ידעתי לתקן בגדים, עבדתי כאקונומית, אהבתי לאפות ולבשל ושנים רקמתי ועשיתי עבודות יד כתחביב. רק אז ידעתי להעריך עד כמה הבחירה של אימא הייתה נבונה.

האחיות שלי למדו בבית ספר צרפתי. הרבה משפחות יהודיות שלחו את הבנים לבתי ספר צרפתיים או אנגליים כדי שילמדו שפה זרה נוספת. שני האחים שלי עוד הספיקו לסיים את הלמודים שלהם. הם עבדו עם אבא בחנות כך שהם התמצאו בעניינים כשאב נפטר.

אבא שלי עוד הספיק לחגוג אם המשפחה סדר פסח ונפטר באותו הלילה. אימא שלי נפטרה בחג האחרון של סוכות כך שחגים אצלי תמיד קשורים לאירועים משפחתיים עצובים. אבל היו בחגים גם רגעים שמים אני נולדתי במוצאי יום הכיפורים וגם האחרים שלי נולדו סמוך לחגים.

כילדה הייתי מאד ביישנית. הייתי עונה רק בסימנים בשפת הגוף למרות שלמדתי בולגרית מהר מאד דודתי אפילו הייתה אומרת "בצחוק" הינה האילמת הגיעה. אני זוכרת את זה היטב כי זה פגע בי. כך זה היה עד גיל בית ספר שם מצאתי חברים. אנחנו ביקרנו זה את זה בבתינו ושיחקנו ביחד. גם בתנועת הנוער חלף זמן עד שהכרתי ונפתחתי יותר. למען האמת גם כבוגרת לא הייתי מוכנה לדבר באספה. אני מתחברת לאנשים לאט לאט אבל אז זו חברות אמתית.

המעבר חזרה לתורכיה

בבולגריה הרגשנו מצוין לא נפגשנו עם אנטישמיות. ציינתי כבר על התערבות המלך לטובת היהודים אבל לגבי נתינים זרים יצאו הוראות חדשות. עד 1939 קיבלנו אוטומטית הארכת רישיון שהות. בעלי דרכון זר היו חייבים לעזוב לארץ מוצאם. אחי המבוגר חזר לאיסטנבול ומיד גויס לצבא. בשנת 1940 גם שאר המשפחה חזרה לאיסטנבול. כדי לדחות את גיוסו של אחי הצעיר הוא נרשם ללימודים באוניברסיטה. הוא חזר על כל סמסטר פעמיים כדי למשוך זמן. הדבר אפשר לו גם לעבוד ולפרנס אותנו במשך שש השנים בהן היה סטודנט. בצבא התורכי חיילים לא מוסלמים שירתו בעבודות עזר ללא נשק.

אחי הגדול שירת באיסטנבול כמתרגם. מישהו האשים אותו בריגול. במשפט הוא יצא זכאי אבל העבירו אותו מתפקידו והוא שירת 3 שנים בעיירה Sival בגבול רוסיה. חופשה הוא קיבל רק פעמיים בשנה כל פעם ארבעה ימים.

הנסיעה ארכה שלושה ימים כך שנותר לו רק יום אחד להיות בבית . בתום השיחות הוא חזר חולה בחזרת והוא היה חולה עוד פרק זמן ממושך. הלכו אתו מרפא לרופא עד שמצאו את הטפול הנכון.

אחי הצעיר התגייס אחרי 6 שנים . עשה קורס קצינים במשך חצי שנה. אהרון מצא עבודה בחברה מסחרית כפקיד כי הוא שלט בהרבה שפות. הוא התחתן ונולדו לו שנים בנים רוברט ויקי. הם עזבו לאמריקה שם נפטר אחי בגיל 62.

אחי הצעיר ניסה להגדיל את ההכנסות ובדק כל מיני אפשרויות, אבל לפני שנכנס לעסקים היו שמועות על כוונה להטיל מיסים אכזריים על היהודים, לכן הוא לא רצה לקחת סיכון. למזלנו, השמועות התממשו " ועוד איך..."

כשעזבנו את בולגריה הצלחנו להעביר את הכספים לתורכיה. החנות נשארה ברשותנו עד 1986 כשנאלצנו למכור אותה. הכסף נכנס שם לחשבוננו ואני ואחי ניצלנו אותו לטיולים לבולגריה. אסור היה להוציא כסף לחו"ל. בזבזנו מה שהיה אפשרי והבאנו מתנות לכל המשפחה. בביקורים אלה הרגשתי הרגשה של בית אפילו מצאתי חברת ילדות וחבר של אחי במפגש מרגש מאד. אני מאד מסמפתת את בולגריה ואת תושביה. הם אנשים נחמדים. זו מדינה ענייה אך אנשיה פשוטים ולבביים. חייבים לזכור שהודות למלך הבולגרי יהודי בולגריה שרדו ב 1946. ביקר בן גוריון בבולגריה והשפיע מאד על הקהילה היהודית המקומית. ב 1948 רוב יהודי בולגריה עלו לארץ. גם כאן הם אנשים חיוביים במדינה.

המעבר לתורכיה

המעבר לתורכיה היה עבורי טראומטי. הייתי בת 16 וכל החברות שלי נשארו בבולגריה. לא הבנתי ולא דיברתי תורכית. משפחתי מצאה דירת 3 חדרים ברובע בו גרו הרבה יהודים. התקיימנו ממשכורתו של אחי הסטודנט שתרגם מאמרים עבור חברה זרה. חיינו היו מאד צנועים. אני עזרתי לאימא בבית ולמדתי לתקן גרבי משי, כך יכולתי להוסיף לכלכלת הבית. היה לנו הסכם עם חנות מסוימת שהעבירה אלי את כל התיקונים של הקונים שלהם. הייתה זאת עבודת נמלים, אבל אחרי זמן מה יכולתי לעבוד כמעט אוטומטית . זו הייתה הכנסה מבורכת. ראשית יכולתי לשלם את כל ההוצאות שלי ובנוסף לכך להעביר כסף לאימא. תורכית למדתי ברחוב מה שהיה נחוץ לחיי היומיום שלי. למדתי צרפתית בבית ספר לשפות ברליץ.

אמנם לא יכולתי להמשיך בלימודים מסודרים כמו בבולגריה, אבל בזמן הזה היה מקובל מאד שבנות מתבגרות עוזרות לאימא. עזרתי לה בעבודות הבית. עוזרת כבר לא הייתה לנו. הכול נעשה ידנית, הכול מתוצרת ביתית זו הייתה עבודה פיזית.

גזרות 1942

התושבים התורכים הפשוטים לא התנכלו להודים. חיינו איתם בשלום ובשכנות טובה. אינני יודעת מדוע החלו הגזרות. אני חושבת שזאת הייתה השפעה ולחץ גרמני. בתורכיה ישבו אז נציגים רמי מעלה גרמנים והשפעתם הייתה רבה. אין לי הסבר אחר מדוע היחס השתנה.

ב-1942 נחקקו חוקים מיוחדים לתושבים שאינם מוסלמים. היה עליהם לשלם מיסים אכזריים - מס הכנסה WARLIK YEREISI וקנס גבוה על רכוש. מי שלא היה מסוגל לשם נשלח למחנה עבודה - עבודת כפייה. רבים מהגברים לא עמדו בתנאים הקשים ונפטרו. המשפחות האמידות איבדו את כל רכושן ונשארו מחוסרות כל עקב גזרות קשות אלו. היו משפחות שהתאסלמו וקיבלו שמות תורכיים. עד היום היהודים שחיים בתורכיה קוראים לילדיהם בשמות יהודיים שמזכירים את שמות הסבא. אחרי שהגברים נלקחו לעבודה והמשפחות היו במצוקה כלכלית נציגי הג'וינט ניסו לעזור עד כמה שיכולים היו.

משפחתה של בת דודתה של אימא רצו בתום המלחמה לעלות ארצה, הם גרו אצלנו. כשהתגלה אחרי מספר ימים שלא הודיעו על כך למשטרה נעצר דודי ומשפטו התנהל רק אחרי שנה כשנידון לחודש מאסר. לא יכולנו לעזור לו, לא היה מה לעשות. במשך כל הזמן הזה התארכה משפחתו אצלנו בדירתנו הקטנה. גם קרובי משפחה נוספים ניסו לעלות אך הם נתפסו על ידי האנגלים ונשלחו לקפריסין. אחרי השחרור הם התיישבו בתל אביב.

בתנועת הנוער

בנם של השכנים גילה לי בסתר שהוא משתייך לקבוצת נוער לא חוקית " נאמני ציף". סיפרתי לו שבבולגריה הייתי חברה בתנועת "השומר הצעיר" לכן הוא הזמין אותי להצטרף לתנועה. בבולגריה למדתי בבית ספר עברי לכן ידעתי מעט עברית. זה הספיק כדי לעשות אותי מדריכה. לא ידעתי מה מצפים ממני, אבל לבסוף הסתדרתי עם הילדים שהיו חניכיי.

כפי שציינתי, הארגון פעל במחתרת. נפגשנו בדירות של החברים ומדי פעם במועדון יהודי. לשם היו מגיעים גם השליחים מהארץ ומספרים על הנעשה בארץ ואף מסרו לנו ידיעות שהגיעו לאזנם על הנעשה ביהדות אירופה. היה חומר מודפס בצרפתית או באנגלית "סל קול" שתיאר זוועות שנעשו על ידי היללים גרמניים בנושא איסוף יהודים למחנות הריכוז. בזמנו לא ידעו עדיין על גודל האסון אבל ידענו על מצוקת היהודים בשטח הכיבוש הגרמני.

לחמעת "נאמני ציון" היו סניפים באיסטנבול, איזמיר, בורסה ואנקרה. אנחנו קיבלנו רק עותקים בודדים של "סל קול" הדפסנו אותם וגם דאגנו להעביר אותם לכל הסניפים.

היום בגיל 17-18 וחניכים שהדרכנו היו בני 13-14. השליחים הדריכו אותנו כיצד לעבוד עם הילדים. קודם כל להכיר להם את מפת הארץ, ללמד אותם שירים בעברית, כמה מילים בסיסיות, לצאת איתם לטיולים ולציין את חגי ישראל. קיימנו במשותף עונג שבת ושרנו שירי שבת.

היו לנו מספר שליחים וזכורה לי במיוחד פעילותו של אהוד אבריאל ועקיבא לוינסקי, אלעזר קפלן (שר האוצר לעתיד לבוא) גולדין, בדר ועוד רבים אחרים. אנחנו היינו נפגשים איתם כל יום ראשון. יצאנו לאי בסביבת איסטנבול ושם בביכול ערכנו פיקניק. אנחנו קיבלנו מהם תקציב עבור התנועה. באיסטנבול היה מרכז פעילות דיפלומטית וכלכלית היות שתורכיה הייתה ניטרלית ושם נעשו כל מיני עסקים על ידי סוכנים של שני הצדדים.

דבורה עם חברי תנועת החלוץ עם דוד בן גוריון 1944

עבודתי עם עקיבא

בסוף 1943 התחלתי לעבוד במשרד של עקיבא לווינסקי. הוא שכר בית על פני קומה שלמה בו היו משרדים של עליית הנוער. במשרד זה עבדנו 6 בני נוער. במשרד זה ארגנו את כל עליית הנוער מרומניה, בולגריה ואפילו מהודו. אנחנו הדפסנו את התעודות ואת כל הניירת. היחסים בין כל העובדים היו יחסי חברות סלל יחסינו עם עקיבא.

בכל פעם שעקיבא קיבל הודעה שמתקרבת ספינת עולים הוא נהג להמתין בספורוס על מנת לראות שהם עברו בשלום. לעיתים אנחנו הצטרפנו אליהם וראינו את הספינה עוברת. מידי פעם הגיעו קבוצות שהמתינו באיסטנבול יום או יומיים. חברי הקבוצה שלנו דאגו להם פיזרנו אותם בבתי הספר של אליאנס, בתי ספר יהודיים ושם התארחו עד שהמשיכו בדרכם.

עקיבא היה בן בית אצלנו. בליל שבת הוא אכל אתנו. הוא מאד אהב את הבישול של אימא שלי. בשעה שהיה באיסטנבול הוא למד לדבר לדינו וכך היה יכול לשוחח גם עם אימא. בין האורחים המכובדים שהיו לנו היה גם בן גוריון. הוא היה בדרכו לבולגריה כדי לארגן את עלייתם של יהודי בולגריה. במשימתו זו מאד הצליחה וכל ילדי בוגריה עלו אכן לארץ. בדרך חזרה הוא נפגש עם חברי התנועה באיסטנבול. לפי דעתו היה עלינו להיות חלוצים. לדעתו לא מספיק להיות "נאמני ציון". קיבלנו ממנו במתנה את הספר "החלוץ" בתרגום לבולגרית. הספר נמצא ברשותי עד היום. הוא דיבר אתנו בעברית שכולנו כבר שלטנו בה פחות או יותר. בן גוריון היה באיסטנבול יומיים שלושה. הוא ביקש את עזרתנו לקנות לגולדה מאיר גרבי ניילון שאותם אי אפשר היה עדיין לרכוש בארץ. אני הייתי פנויה לכן ליוויתי אותו במשימה זו. הוא היה איש נעים הליכות ואנחנו נהנינו מאד מביקורו.

אנשי התנועה היו אנשים נחמדים מאד ועד היום אני בקשר איתם. למעשה כל החיים החברתיים היו במסגרת התנועה. איתם בילינו את כל הזמן החופשי שלנו. הפעילות בתנועה העסיקה אותי מאד. עשיתי כל מה שהיה נחוץ: הדפסתי, הכנתי טיולים, הדרכתי וסדרתי כל מיני עניינים. עשיתי זאת ברצון והדבר סיפק אותי מאד. הרגשתי שותפות בדבר חשוב מאד ומטרתי הייתה לעלות לארץ חלק מחברי הקבוצה עלו ב 1946, כל אחד בדרך סודית אחרת והם הצטרפו לקיבוץ הגושרים. בקבוצה היו 7 חברים ו 5 חברות. לרבים היו כבר קרובים בארץ בין השנים 1936-1939 הגיעו יהודים רבים לפלסטין. למשל, דוד שלי השתתף במכביה ונשאר בארץ המשפחה שלחה את אחיו המבוגר אחריו אבל הוויזה שלו נגמרה והוא לא העז להישאר בארץ באופן בלתי לגאלי כמו האח הצעיר שלו ולכן חזר לתורכיה. רציתי מאד לנסוע איתם אבל לא

יכולתי לעזוב את אימא שחלתה. הבטחתי להם ולעצמי שאצטרף אליהם ברגע שהדבר יתאפשר לי.

כשהתקרבתי ל"נאמני ציון" הקבוצה הייתה קטנה אבל כל הזמן הצטרפו חברים וחברות חדשים עד שמנינו 15 איש. למרות שהתנועה פעלה במחתרת קיימנו פעילויות גלויות פשוט כקבוצת מכרים. יצאנו לפיקניקים, חגגנו ימי הולדת והזדמנויות אחרות. זה היה מאד מקובל בתורכיה. אפילו במקומות של פיקניקים היה אדם שמכר קפה ותה ואת האוכל הביאו מהבית. כשהתנועה הייתה זקוקה לכספים כדי לכסות את ההוצאות שהיו לנו היינו מארגנים ארוחות בתשלום. אחד החברים שלנו ידע לבשל ואנחנו עזרנו גם בזה שדאגנו להזמין מכרים שהם לא ידעו שמדובר בארגון ציוני. במפגשים היה שמח. שרנו, ניגנו במנדולינה במפוחית פה ובאקורדיון. מפגשי הפעילות היו בבתי החברים שם שמענו על תולדות ישראל ועל הנעשה בארץ וכמו כן סיפרנו על הקרובים בארץ. היים מודעים למחתרות הציוניות.

לא פחדנו שהפעילות שלנו תתגלה כי במקרה הגרוע ביותר היה ניתן לשחד את השוטרים כמו כל דבר אחר בזמנו בתורכיה.

הקשר עם השליחים

בתום המלחמה הגיע אלינו שליח- גולדין. אני נפגשתי אתו כשעזרתי לבן דודי בן 15 בעלייה לארץ הוא ידע ממני על קיומה של הקבוצה שלנו והוא רצה ללכת בעקבות אחותו ולעלות לארץ כך נודע לגולדין על קבוצתנו ונוצר קשר אתנו. הוא נעזר בנו לתרגום. הרבה מהפונים לעלייה לא דיברו עברית או אנגלית והוא לא ידע לדינו. אנחנו עזרנו עד כמה שיכולנו. גם עם יתר השליחים היה לנו קשר טוב למרות בעיות השפה נוצרו יחסים אישיים טובים לא פורמליים.

דרכי העלייה מתורכיה.

למרות שלא הייתה הגבלה ואיסור יציאה מתורכיה החברים שלנו היו מחויבים להתגייס לצבא. כל אחד ואחד מהם היה חייב להסתר בדרך זו או אחרת. חלקם דיפו תאריך לידה, לחלק היו תעודות מזויפות, אחרים נרשמו כסטודנטים, היו מי ששיחדו את הפקידים ואחרים הוברחו לעבר הגבול שם חיכו להם אנשי קשר. באותם זמנים ניתן היה להגיע לארץ ברכבת דרך סוריה. כך, למשל עלתה בת דודתי שהצטרפה לאחריה שכבר עלה לארץ.

אחרי שחבריי עלו לא המשכתי בפעילות למרות שהצטרפו חברים חדשים. לא בתקתי את הקשר עם התנועה, אבל היו לי גם חברים אחרים. אחיי התייחסו

אלי כמו לאחותם הקטנה. בצעירותינו הם אהבו להקניט אותי אך כשגדלנו הם צרפו אותי לחברה שלהם ולמסגרת החברתית שלהם.

נעוריי

כבר כנערה בבולגריה הייתי נפגשת עם קבוצת חברים. כל יום ראשון היינו מתאספים כל פעם בבית אחר. הורי המארח היו יוצאים מהבית ומשאירים לנו את הדירה. היו לנו הרבה תקליטים וגם המארחים הכינו כיבוד עשיר. חברי הקבוצה היו בנים של משפחות שההורים הכירו. למשל, הידיד שהיה לי בגיל 16 היה חברו של אחי. בצורה זו הורי ידעו באיזו חברה אני נמצאת. הייתי חופשיה לצאת עם החברים, תמיד הודעתי מתי אני חוזרת הביתה. אך ביחד עם החופש הייתה משמעת- לא הייתי מאחרת ואימא תמיד ידעה שאפשר לסמוך עליי. כך נהגתי גם בתורכיה.

אימא שלי התאלמנה בגיל 40. היא הייתה עקרת בית מעולה והיא ניסתה ללמד גם אותי להיות כזו. כשהיא הזמינה אותי ללמוד לבשל סירבתי כי זה לא עניין אותי. אני מתפעלת איך אני זוכרת עדיין לבשל את המאכלים של הבית. אכן במשך הזמן קניתי גם ספרי בישול בולגרי ותורכי. גרנו בסביבת המשפחה וחברים לא היו חסרים לי.

במשפחה יש הרבה מחלות לב. כשאימא חלתה טיפל בה רופא שגר באותו הבניין. זה נתן לנו הרגשה של יותר ביטחון כי היינו יכולים לזמן אותו בכל רגע. אחרי המלחמה מצבה של אימא החמיר ואני כמובן נשארתי כדי לטפל בה.

החלטתי לעלות ב-1948 הייתה קשה לאימא. ביקשתי מאחי שירגיע אותה ויסביר לה שהיא לא צריכה לדאוג כי יש בארץ משפחה גדולה. סבתא ודוד נשוי, גם דוד מצדו של אבא כך שיש מי שידאג לי במקרה הצורך. דודי משה בזרנו עלה כבר ב-1936 וצירף את אימא אחרי המלחמה, כמו גם את אחותו קלרה ואחרי המלחמה גם דודתי לונה ורחל הגיעו. הידיעה שאני נמצאת במקום שהמשפחה הרחבה שלי נמצאת הרגיעה את אימא במידת מה.

היא לא לחצה עליי להישאר, למרות שהפרידה ממני הייתה קשה לה. לשתינו הייתה הפרידה קשה מאד. פחדנו שלא נתראה עוד לעולם. למעשה הספקתי עוד לבקר אותו ביחד עם ביתי הבכור דליה כשזו הייתה בת שנתיים. זו הייתה הטיסה הראשונה שלי ופחדתי מהדרך שבה דליה תעבור את הטיסה. אך הכול היה בסדר. אימא זכתה עוד להכיר את נכדתה. כמה ימים אחרי הביקור אימא נפטרה. נשארנו באיסטנבול עד תום השלושים למותה.

העלייה

כשהחברים שלי הלכו לעלייה בשנת 1946 לא יכולתי לעזוב את אימא, נשארתי בזמן הזה עבדתי בחנות לזכוכית כמזכירה. כל הזמן חשבתי על עלייה אבל בזמן ההוא כבר אי אפשר היה לעלות מתורכיה ישירות. לא היה קשר עם ישראל ולא הייתה דרך כיצד להגיע. בשנת 1948 ביקר אצלנו בבית עקיבא לזינסקי כפי שהיה רגיל לעשות בכל פעם שהזדמן לאיסטנבול. כאשר סיפרתי לו עד כמה אני מעוניינת להגיע לארץ, אך אינני יודעת מה לעשות כדי לעלות אמר לי עקיבא שזו תהיה דאגתו והוא זה שיסדר את הכול. וכך היה. הוא היפנה אותי לאיש קשר שנתן לי כסף לדרכון, לכרטיס ולדמי כיס לנסיעה. תאריך הנסיעה היה תלוי בי. עקיבא הדריך אותי לעלות דרך צרפת, אך אני קיבלתי מסר ממנו. שאשנה את היעד לאיטליה. ב 20.9.1948 הגעתי על האנייה "איסטנבול" לאיטליה. לאימא לא היה קל להיפרד ממני. אך מנגד היא שמחה שאצטרף למשפחה בארץ. גם לי היה קשה להשאיר את אימא רק עם אחי, אבל הרצון לעלות היה מאד מאד חזק והייתי נחושה להצטרף לחבריי. באותו מועד עלה גם חבר נוסף מהתנועה והדבר הרגיע את אימא. העובדה שאינני לבד בנסיעה ארוכה שכזו הקלה על הרגשתה. האנייה "איסטנבול" הייתה אונית נוסעים גדולה ומפוארת. לנו היה כרטיס במחלקה השלישית. היינו 12 נשים בחדר והלינה הייתה במיטות דו קומתיות. האוכל היה טעים והנסיעה הייתה נעימה. ביום בילינו על הסיפון, הים היה שקט. לאחר שלושה ימים של הפלגה הגענו לנאפולי. הייתה לנו כתובת למי לפנות ולא הייתה לנו בעיה של שפה, היות שהספרדית והאיטלקית דומות זו לזו מאד. נשלחנו באותו העבר ברכבת למילאנו. גם שם הייתה לנו כתובת 5VIA VNIONE זה היה בית גדול בו גרו הרבה עולים. אחרי שלושה ימים שלחו אותי ואת חברי לרומא לכפר נופש בשם לידו. שבועיים חיכינו שם לעלייה לארץ.

זו הייתה עיירה מקסימה על שפת הים ואנחנו נהנינו מהנוף היפה. גרנו בבית עם חצר גדולה עם הרבה חדרים. בעליית הגג היה חדרון קטן ואני גרתי בו לבד. בעיירה זו היו עולים רבים שם המתינו לאנייה.

בדרך לארץ

בים

ב-29.9.48 עלינו על אנייה איטלקית בשם TETI אניתה שהייתה מאד צפופה עד כדי כך שלא היה לנו מקום לשינה. אני שמעתי שבחדר האוכל מדברים הן יוונית והן תורכית וניגשתי לשני עובדים וביקשתי מהם בתורכית שיאפשרו לי לישון על הספסל בחדר האוכל. הסיגריות והאוכל שנתתי להם שכנעו אותם וכך זכיתי למקום שינה "משובח". אחרי ארבעה ימים ב-3.10.48 בשעה 1400 ערב ראש השנה הגענו לחיפה.

הקליטה בארץ

מחיפה שלחו אותנו באוטובוס לבית עולים – למחנה אוהלים ברעננה. היינו עייפים מהנסיעה ושמחנו לקבל ארוחה חמה וחגיגית. לא הפריע לנו שעלינו לגור באוהלים, קיבלנו את זה כמובן מאליו. את המזוודות שלנו קיבלנו בסדר מופתי. היה עלינו לצפות אותם בשק ולכתוב את שמנו. פחדנו שלא יגיעו אבל הארגון היה מעולה וכל החפצים הגיעו בשלום לידינו.

רציתי להודיע לאימא שהגעתי בשלום. פניתי לפקידת הסוכנות בשאלה מה עלי לעשות כדי לשלוח מברק, אך לא היה לי כסף. דיברתי אתה בעברית וזה עזר. הפקידה הסבירה לי שמגיע לי לקבל תמיכה \$10 כשאעזוב את המחנה. היא הסכימה לתת לי את הכסף באותה עת כדי לשלוח את המברק והפנתה אותי לאוהל מסוים. זה היה סניף הדואר. ממש לא תיארתי לי דבר שכזה, אך המברק יצא והגיע לאימא. פלא פלאים. אחרי שבוע גייסו את החברים לצבא וגם את הבחורות שיו פחות מגיל 26. מפני שאני הייתי מיועדת לקיבוץ גייסו אותי למחנה בבית ליד שם קיבלתי תעודת שחרור אחרי כמה ימים. הגעתי בטרמפ לסבתא בתל אביב. הפתעתי אותם כי סבתא ודודתי עדיין לא ידעו שהגעתי לארץ. המפגש היה מאד מרגש ומאד משמח היות שלא ראינו זו את זו שלוש שנים. ביליתי אצלן זמן מה. התרשמתי מהקרנת סרט בשכונה בתוך הגן. הזכרתי לסבתא שהיא שכחה לנעול את הבית והיא השיבה: "מי צריך לנעול את הבית? אצלו יכולים להשאיר את הדירה פתוחה איש לו ייקח דבר שאינו שלו."

ענתה לי סבתא. התפלאתי שגם הכניסה לסרט הייתה ללא תשלום. לחותן של דודי הייתה חנות לדברי בית ברחוב הרצל. כשהגעתי לשם הוא הכיר אותי למרות שלא התראינו 12 שנים. נוצר גם קשר עם כל בני המשפחה שחיו כבר

שנים בארץ והם באו לבקר אותי. נסעתי עם סבתא לחיפה לבקר את דודה לונה. לקחו אותי גם ליום כיף בתל אביב לאכול פלאפל שהיה מאכל חדש עבורי. נסענו לשם באופנוע של הדוד. סבתא עם בנה גרו בתל ברוך. הם היו הראשונים שבנו שם בית צמוד קרקע. סבתא גידלה שם ירקות. במקום לא היו כבישים סלולים אלא רק דרכי עפר. כל אחד הכיר את כל השכנים שלו.

המפגש עם עקיבא

אחרי כמה ימים חשבתי שהגיע הזמן לבקר את עקיבא לווינסקי שעזר לי לעלות לארץ. נסעתי באוטובוס עד משטרת זיכרון יעקב. שם היה פונדק "רפאל". שאלתי איפה זה קיבוץ מעיין? הוא הראה לי על הגבעה ואמר "שם למעלה. אבל יש להם כאן מוסך והם יסבירו לך כיצד להגיע" וכך היה. הלכתי ברגל עד לקיבוץ התמזל מזלי שמצאתי את עקיבא במזכירות. היה לי חשוב להודות לו על העזרה שנתן לי כדי לעלות לארץ. היו לנו גם יחסי חברות היה לי אימון מלא בו. ממנו נודע לי שהחברה שלי בהגושרים התפזרה בכל רחבי הארץ והוא הציע לי להצטרף למעיין.

בעקבות הצעתו הגעתי למעיין. ב 1948 מעיין עבר ממחנה זמני שנבנה על אדמות פיק"א סמוך לכביש מחיפה. הם קיבלו את האישור להתיישב על הגבעה רק בעקבות מגפת המלריה שרוב החברים חלו בה. כשהגעתי החברים גרו עדיין באוהלים עם מנורות נפט, קו המים פעל רק לאחרונה ברזים היו בין האוהלים ואת המים במקלחות הציבוריות חיממו רק בשעות מסוימות. חדר האוכל שכן בצריף שולחנות וספסלים מעץ לשמונה אנשים. המטבח היה בנוי והכיריים היו מקום המפגש לחברים שבאו להתחמם. בחורף כל מוצאי שבת מתחו חבלים וייבשו שם את הכביסה. במכבסה הייתה כבר מכונת כביסה אבל לא מכונות ייבוש. מאוחר יותר ייבשו את הכביסה בדיר כבשים ריק. בגדי העבודה יובשו על הגדר. במחסן הבגדים חילקו את הכביסה הנקייה לתאי חברים. אימא של אלחנן יעקב תיקנה את הגרביים של כך החברים. ענפי המשק היו על יד הכביש והיו יורדים ועלים יום יום ברגל לעבוד בחקלאות וברפת.

כשהגעתי פניתי למזכירות ושם אלחנן היפנה אותי לאוהל קטן ובו מיטה וארגז תנובה כתור כוננית. גיליתי מהר שעל המיטה אין לא מזון ולא שמיכה. זה היה מביך מאד. לא ידעתי מה לעשות. למי לפנות. בחוץ כבר היה חושך. הסתובבתי אנה ואנה וקיוויתי שמישהו יעבור שם אך לא היה איש שניתן היה לפנות אליו. לפתע שמעתי מישהי שרה שיר תורכי. מיד פניתי אליה וסיפרתי לה את מצבי. היא גרה באוהל סמוך עם בחורה מהנוער הרומני שיצאה לבקר את הוריה. היא הזמינה אותי ללון בלילה אתה על המיטה "הריקה". למחרת היא פנתה ליצחק חסיד שתפקידו היה לטפל בעולים החדשים והוא ריהט לי את האוהל במזרן

ובשמיכה ואף במנורת נפט. בבוקר פנה אלי סדרן העבודה פרנצק ואמר לי לרדת למשק על יד הנגרייה שם חיכה לי מרכז גן הירק חיים זיו. ירדתי בשביל והתחלתי לעבוד בגן הירק. היינו 4 בחורות: מרים גרין, לני מניב, דבורה סולן ואנוכי. היו גם 2 בחורים חיים זיו שהיה עגלון ואפרים לבנון שעבד איתנו. קטפנו כרוביות ולמרות שלא הייתי רגילה לעבוד בחקלאות השתלבתי מהר בעבודה והרגשתי שם טוב. עזר לי מאד שכבר ידעתי לדבר עברית. למרות שרשמית אמורים היו החברים לדבר עברית, דברו החברים בגרמנית שפה שלא הבנתי אף לא מילה אחת. הקבוצה האנגלית המשיכה לדבר אנגלית ואני לא הרגשתי נוח ביניהם. בין כל החברים הצעירים לא מצאתי ולו חברה קרובה אחת.

בתל אביב

אחרי כחצי שנה החלטתי לעזוב. נסעתי לתל אביב ומיד חיפשתי מקום לגור בו. הפנו אותי לבית החלוצות אבל שם לא נמצא מקום עבורי. בינתיים התגוררתי אצל המשפחה. קרובת משפחה שלנו עבדה בסוכנות והיא שלחה אותי עם המלצה לבית החלוצות ביפו. שם התקבלתי. דמי השכירות היו 2 ל"י לחודש. גרתי בחדר של 4 מיטות. הבחורות איתן גרתי היו מבולגריה. איתן הרגשתי מיד בנוח. למחרת הלכתי ברחוב אלנבי בתל אביב ושם פגשתי בחורה אותה הכרתי במעיין צבי. היא הייתה מהנוער הצרפתי. סיפרתי לה שאני מחפשת עבודה והיא הפנתה אותי לחנות לדברי תפירה שם חיפשו עובדת. פניתי ומיד התקבלתי לעבודה. המשכורת שלי הייתה 16 ל"י לחודש. הייתי חייבת להסתדר עם 14 ל"י לכל ההוצאות שלי בחודש. כדי לחסוך בדמי נסיעה נסעתי רק בכיוון אחד באוטובוס ואת הדרך בחזרה הלכתי ברגל. בהפסקת צהריים כשהחנות הייתה סגורה, הלכתי לאכול במסעדה יוונית ברחוב לוינסקי. ב2 ל"י קבלתי מרק שעועית ופרוסת לחם. את ארוחת הבוקר והערב אכלתי בחדרי בבית החלוצות. בערב שישי ובשבת התארחתי אצל סבתא שלי ואצל קרובים נוספים. בקושי הסתדרתי עם המשכורת, אבל חסכתי כדי לקנות לי חצאית וזוג נעליים. משפחתי רצתה לשלוח לי כסף אך אני לא הסכמתי. ליד החנות בה עבדתי היה בית קפה קטן. זה היווה מקום מפגש של גזברי הקיבוצים, ביניהם היה גם עקיבא לווינסקי. כשהוא פגש אותי שם הוא שאל אותי: "מה יש לך לעשות כאן למכור כפתורים? תחזרי למעיין!" זה דיבר לליבי כי אני אהבתי את חיי הקיבוץ. בעיית השפה הייתה רק סיבה אחת. מה שהניע אותי לעזוב היה הרצון של אימא שלי לבוא אלי. ידעתי שאימא שלי לא תמצא את מקומה במעיין. זה זירז את החלטתי ללכת לעיר. אימא הגיעה לביקור ובמהלכו אושפזה ביפו בבית החולים הצרפתי. כששוחררה מבית החולים היא התגוררה אצל אחיה. החלטנו שעדיף שתחזור לאיסטנבול. אחי אהרון בא והחזיר אותה לתורכיה.

לכן כשעקיבא הציע לי לחזור יכולתי לקבל את הצעתו ולחזור למעיין.

החזרה למעיין צבי

מרגלית ילידת הולנד. הסתדרנו טוב מאד והיה נעים להיות בחברתה. מצאתי לי גם חוג חברות לכן הרגשתי טוב. זה היה בתחילת 1950.

העבודה הראשונה הייתה שטיפת כלים וכמובן בידיים. היינו מחממות את המים על הכיריים רק מאוחר יותר קנו מכונת שטיפת כלים. עבדנו במשמרות. גם המים למקלחת היו מחוממים באמצעות ברנר שהדליקו רק בשעות אחרי העבודה. אחרי כששה חודשים התקדמתי לקילוף ירקות במטבח. גם שם עבדתי כששה חודשים. בעבודות מטבח היו עובדים לפי התור כל אחת הייתה חייבת למסור מספר חודשים לפחות. בסידור העבודה קבעו את מקום העבודה

במכסה

מקום העבודה הבא היה המכסה. הייתה לנו מכונת כביסה. אחר כך תלינו את כל הכביסה על חבלים. בחורף מתחו חבלים בבית קיטור ושם ייבשנו את הכביסה. הבעיה הייתה שהמקום לא הספיק. *השתמשנו גם בדיר הכבשים הריק למטרה זו.* בליל שבת מתחו חבלים בחדר האוכל כדי ליבש את כביסת הילדים. זה היה תפקידו של חיים לסלו שעשה זאת בנאמנות. את הכביסה הרטובה העברנו על גבי עגלה עם חמור של משה זיגמנד. משה היה עגלון. הוא היה מביא את החלב לזכרון וסיפק יום יום חלב לרב המקום שאתו היו קשרים טובים מאד. בזמן הנותר הוא עבד כחצרן.

ברפת

אחרי 3 שנים במכסה העבירו אותי לעבוד ברפת. היינו צוות של 5 ועוד 2 בחורים שעבדו בזבל. החליבה הייתה ידנית זאת הייתה עבודה קשה ושעות העבודה היו מאד לא נוחות. היינו מפרידים את השמנת וזכינו להביא את השמנת כצ'ופר הביתה. במהלך 3 השנים שעבדתי ברפת הכניסו כבר חליבה אוטומטית.

חלוקה שבועית

פעם בשבוע חילקו לכולם קצת שמנת וביצה אחת. לאפיית עוגה השתמשנו בריבה במקום סוכר שלא היה לנו כלל. אפינו על פתיליה ב"סיר פלא". קמח קיבלנו חופשי מהמטבח, מרגרינה חסכנו כל השבוע. לארוחה קיבלנו רק קובית – החלק הששה עשר- מחבילת מרגרינה. אבל לפי דעתנו יצאו לנו עוגות נהדרות.

הארוחות

לארוחת בוקר אכלנו דייסת סולת, דג מלוח, קוביית מרגרינה ותה עם מי סוכר. הלחם היה חופשי ולפעמים צנצנת TEA TIME. כשזכינו בביצה זו הייתה חגיגה.

אכלנו מכלי אלומיניום. הספלים היו אמייל. על השולחן של שמונה אנשים היה רק סכין אחד- מצרך מבוקש ביותר. חדר האוכל היה כבר מוכן בשש בבוקר כשיצאו לעבודה. עובדי החקלאות לקחו איתם לעבודה כריך עטוף בניר עיתון בחלק המשקי היה חדר אוכל לשם הביאו לעובדים את ארוחת הצהריים. הייתה שם " אם בית". היו מצלצלים בצינור על מועד הארוחה גם בצהריים וגם בערב. בזמן ה"צנע" כשחלוקת המזון נעשתה בתלושים היה האוכל דל מאד. אכלנו ירקות, דייסת סולת, תפוחי אדמה ולפעמים ביום ששי גם קציצות בשר ודגים מהבריכות שלנו. ביום שלישי היה דג פילה בקלה ובערב הקרינו סרט בחדר האוכל. עוף ראה חבר רק כשהתרנגולת או החבר היו חולים זו הייתה אימרה ידועה. רק לחתונה קיבל הזוג עוף שלם ועוגה. אחרי גמר שנות הצנע קיבלו החברים חלוקה חודשית: עוגיות, תה וריבה מאוסטרליה. במשך שנים היו מחלקים ביצים, מרגרינה, פירות ומצרכים נוספים כל שבוע.

הגעתי לעבוד ברפת למעשה כהחלפת רפתנית בהריון והמשכתי כאמור במשך 3 שנים. לאחר מכן העבירו אותי לעבוד באקונומיקה. כשחנה לב הייתה אקונומית והייתה זקוקה לעזרה. התפקיד שלי היה להכין פרודוקטים למבשלות ולעזור לחנה. הסתדרנו יפה ועבדנו ביחד מספר שנים. זאת הייתה עבודה עם שעות עבודה מסודרות וגם יותר קלה גופנית מאשר ברפת.

אחרי תקופה קצרה שוב במכבסה הוחזרתי שוב למטבח. הפעם עם אלה דירקטור. עבדנו ביחד שנים רבות. צוות המבשלות היה קבוע, אבל כל בחורה הייתה מוסרת תורנות של 6 חודשים או במטבח או בחדר האוכל. בקילופים עבדו 3 אימהות של החברים. משמרת הבוקר התחילה ב0500 כדי שבשעה 0600 ארוחת הבוקר תהיה מוכנה. בתקופה מסוימת הנהיגו במעיין חלוקת עוגה שאפתה אותה אקי במאפייה בזכרון. עוגות לחגים ולמסיבות הכנו אנו בעבודת הלילה. זאת הייתה עבודה שמאד אהבתי. למדתי לאפות עוגות מספרי בישול שאהבתי לעיין בהם ומקורסי בישול ואפייה שהשתתפתי בהם. אותם קורסים שוועדת המטבח הבין קיבוצי ארגנה.

אחרי שאלה יצאה לתפקיד אחר נשארתי לבד עם רוב העבודה והיה לי קשה מדי. בקשתי לצאת ועברתי למדרשת רופין בתפקיד מחסנאית לקורסים של בישול ואפייה שהזדמן לי גם להשתתף בהם. המדריכים היו חברים ואופים ידועים וזאת הייתה הזדמנות מצוינת ומעניינת עבורי ללמוד אצלם. המדרשה

הייתה מעוניינת שאלמד נהיגה כדי שאוכל להביא את הקניות. בטסט הראשון שלי התרגשתי כל כך שכולי רעדתי. ביקשתי מהבוחן להפסיק את הטסט. בפעם הבאה הבוחן אמר שאני צריכה עוד קצת ביטחון כדי לקבל את הרישיון. זה היה ב 1973. אחרי שנים רבות התור שלנו לנסיעה לחו"ל הגיע. אחרי שחזרנו פרצה מלחמת יום הכיפורים והקיבוץ החזיר אותי הביתה מהמדרשה לעבוד שוב במטבח לאחר שכל הבחורים גויסו. כמובן שזה לא היה הזמן הנכון להמשיך עם שיעורי נהיגה שנדחו למועד מאוחר יותר זאת אומרת עד היום הזה. בכל עבודות המשק חסרו ידיים עובדות ועבדנו כולנו קשה מאד.

בשנים הראשונות חילק סבא רימלובה בצריף קטן אספקה קטנה כלומר, סבון משחת שיניים, שרוכי נעליים, נרות, פתיל למנורת נפט, משחת נעליים ועוד. בכל פעם שחבר ניגש אליו הוא נתן לו את המצרך אבל הוא אמר לכל אחד "זה האחרון". עם השנים המצב השתפר ובמעין פתחנו חנות כל בו. שם עבד שמעון ריכטר עם מרים פראון שביקשה עזרה. כשזה נודע לי ביקשתי לעבור לשם. אחרי ששמעון עזב את הקיבוץ ומרים הייתה חולנית נכנסה צבייה. בכל בו היה מבחר גדול של מצרכים והחברים קנו אותם בתלוש ידני – חשבונית פנימית של מעיין, חשבון שהופיע כל חודש בתקציב אישי. בכל בו עבדתי עד להפרטה. כשהכל בו נסגר מיום 20.4 עד יוני 2005 עבדתי באריזה בסקופוס עד ליום שקיבלתי התקף לב בגיל 82.

משפחה

אימא שלי מאד רצתה שכבר אתחתן. היא הפעילה את כל קרובי המשפחה הם חיפשו לי שידוך. זה מאד עיצבן אותי לא בער לי להתחתן. הייתה לי חברה ולא הרגשתי שאני כבר רוצה להתקשר בצורה רצינית. בחדר האוכל ישבנו תמיד חבורה של צעירים באותו השולחן, שם סיפרתי שהורי היו בווינה כשנה וחצי ואימא שלי חלתה בשפעת הספרדים הקטלנית ולכן האריכו את שהותם בווינה עד שהחלימה לגמרי. זכרתי איפה הם גרו ואחד הבחורים התעניין מאד כי זו הייתה הסביבה שמשפחתו גרה. מילה גררה מילה וכך נוצר קשר בינינו. שמו היה ראובן וינטראוב יליד וינה. אחרי כמה חודשים ראובן הציע לי להתחתן ואני הסכמתי. החתונה הייתה ביוני 1950. באותו חודש התחתן גם אחי הצעיר בתורכיה. לאימא היה קשה להחליט באיזו חתונה להשתתף. אני אמרתי לה שלי יש כאן סבתא ודודים לכן רצוי שהיא תהיה בחתונה של אחי. בחתונה שלנו היו 15 אורחים סבתא ומשפחות של דודים. בקיבוץ עשו לנו טובה והרב של זיכרון חיתן אותנו. קבלתי חצאית כחולה עם חולצה לבנה מהמחסן ועשו מסיבה לכל הקיבוץ האורחים שלי היו חייבים לתת את תלושי הבשר לאקונומית כמתנה. מהקיבוץ קיבלנו תרנגולת אפוייה ועוגה. עברנו לגור בחדר בבטונדה.

הציוד היה מיטה כפולה, ארון ושני שרפרפים. למחרת יצאנו לעבודה כרגיל. אחרי כשנה עברתנו את שמנו לכרמלי. ראובן ואני היינו בני אותו גיל. הוא עבד בעבודות חוץ בזכרון ובבת שלמה על כלים חקלאיים. משם הוא עבר לעבוד במדגה. במעיין תכננו ובנו את ה BLOWER הראשון בארץ לפי התכנון של שטולצמן. זה היה חידוש רציני שדרש עבודה קשה.

ראובן אהב מוסיקה קלאסית. הוא תמיד חיפש ברדיו היחידי שהיה בחדר האוכל תחנה ששידרה מוסיקה. מאוחר יותר קיבלנו מהקיבוץ פטיפון. במשך הזמן היו לנו הרבה תקליטים קלאסיים. אני לא כל כך התלהבתי, אני העדפתי לשמוע מוסיקה קלאסית קלה- בזה לא תמיד הגענו לעמק השווה.

ב1953 כשלקחנו כמה ימי חופש ניגש אלינו האח של ולטר וייל שעבד במוסך. הוא שאל אותנו האם אנחנו מעוניינים לנסוע לאיל כי יש 3 מכליות של דלק שעומדות לנסוע לאילת וניתן לקחת איתן טרמפ. קפצנו על המציאה פנינו לאקונומית וביקשנו מזון לארבעה ימים. קיבלנו ככר לחם, קופסת TEA TIME ולכל אחד ארבע ביצים קשות. בבאר שבע היינו אמורים לפגוש את המכליות. הגענו לבאר שבע לקראת הערב. היינו חייבים למצוא מקום לינה. בלית ברירה הלכנו לתחנת האוטובוס וביקשנו מהשומר שיאפשר לנו לישון באוטובוס. הוא הסכים וכך ישנו על הרצפה בשק שינה. למחרת בבוקר מצאו אותנו הנהגים של המכליות. הנסיעה מבאר שבע לאילת דרך מעלה העקרבים ארכה יומיים. בלילה הראשון לנו בבאר מנוחה. שם היה מחנה אוהלים. הנהגים, שהכירו את הצוות, פנו לאחות המרפאה בבקשה לאפשר לנו לישון בצריף המרפאה. היתר

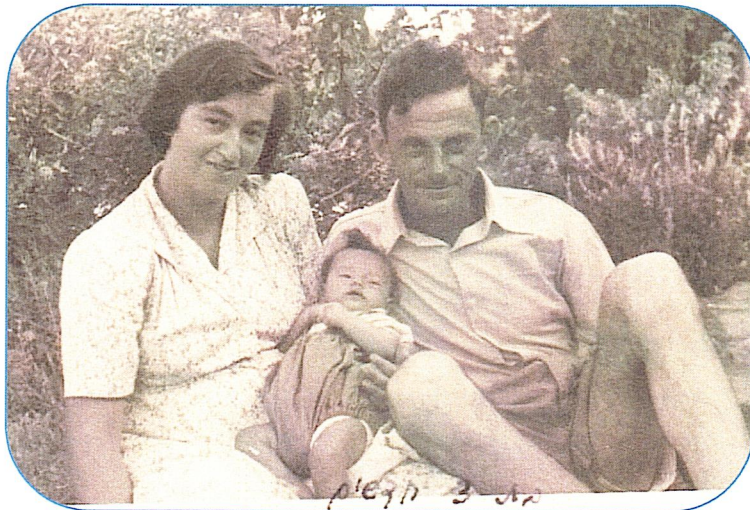
לנו באהלים. במשך הטיול לא הזדקקנו לפרודוקטים שהבאנו מהבית. הנהגים ארחו אותנו לכל אורך הדרך למרות שלא היו לנו תלושי אוכל. כשהגענו לאילת מצאנו שם צריף של שק"ם כמבנה יחיד. באנו, ראינו ואחרי שעתיים היינו כבר בדרך חזרה. אני לא אשכח את החוויה הזו ואת ההזדמנות לראות את נוף הנגב. התרגשנו גם מהתנהגותם של הנהגים שאכן דאגו לנו מכל הלב.

לידתה של דליה

ב 1951 הריתי. הרגשתי טוב והמשכתי לעבוד כרגיל. לא ידעתי כלום על לידה, באותה תקופה לא היה כל מעקב וגם איש לא הסביר ליולדות למה יש לצפות. קיבלנו תוספת של קוביית מרגרינה וצלוחית פודינג כהבראה להיריון.

קיבלתי רק הנחייה לנסוע לבית יולדות כשהיו לי צירים כל כמה דקות. נסעתי לבית החולים להלל יפה הישן בחדרה. שם נפגשתי עם שתי חברות ממעיין צבי שילדו באותו שבוע. ראובן הביא אותי לבית החולים וחזר לעבודה.

נולדה לי בת דליה תינוקות גדולה ויפה. אחרי שבוע חזרנו הביתה ודליה נכנסה מיד לבית התינוקות. אני היולדת הייתי עוד שבוע ימים במיטה. כשהמטפלים בחולים הביאו לי ארוחות. כמובן שהייתי הולכת לכל הנקה לבית התינוקות החל מ0500. אחר כך אימא מניקה הייתה עובדת 4 שעות בעיקר בעבודות עזר. האימהות לא הגיעו למנוחה ותקופה זו לא הייתה פשוטה. באותם הזמנים היו לנו חיתולים מבד ובחורף היה תמיד מחסור. המטפלות היו מייבשות אותם על מסגרת ברזל מעל תנור הנפט. אם לא הספיקו להתייבש במכבסה. מטפלות התינוקות היו מנוסות ואנחנו סמכנו עליהן. כשילד היה חולה הרופא דיבר רק עם המטפלת ולא עם ההורים. בחדר היו 6 מיטות וליד כל מיטה כיסא לאימא המניקה. באותה עת היה נהוג להוציא את הילדים על מחצלות שהונחו על הדשא בשמש. עוד לא הייתה מודעות שהשמש עלולה להזיק. בלילה הייתה שומרת לילה בבית התינוקות ואם תינוק בכה השומרת נשלחה להביא את האימא המניקה. השומרת האכילה את הילדים שאכלו כבר מבקבוק. לפעמים נתנו לילדים מי סוכר על מנת להירגע. תפקידה של השומרת היה גם לבשל את דייסת הקורנפלור על פתיליה בסיר אלומיניום.

בכל מקרה הדייסה תמיד נחרכה קצת בתחתית הסיר. רק בשלב מאוחר יותר רכשו כלים מנירוסטה ובכך נפתרה הבעיה. המקרר עבד על קרח. החלב הגיע טרי מהרפת. כמו כן חל איסור להוציא את התינוקות מהקיבוץ כדי שלא יידבקו ממחלות במשך שנה רציתי מאד לקנות לדליה בובה. חיפשתי ולא מצאתי. גם בבית הילדים לא נמצאו בובות. כשדליה הייתה בת שנתיים נסעתי איתה לבקר את אימא שלי שהייתה מאד חולה. דבר ראשון שקניתי לדליה היה סוף סוף בובה קטנה. זכיתי עוד לפגוש את אימא בחיים, אך היא נפטרה כמה ימים אחר כך. נשארנו באיסטנבול חודש ימים. בתום השלושים חזרנו הביתה. זו הייתה הטיסה הראשונה שלי בחיים.

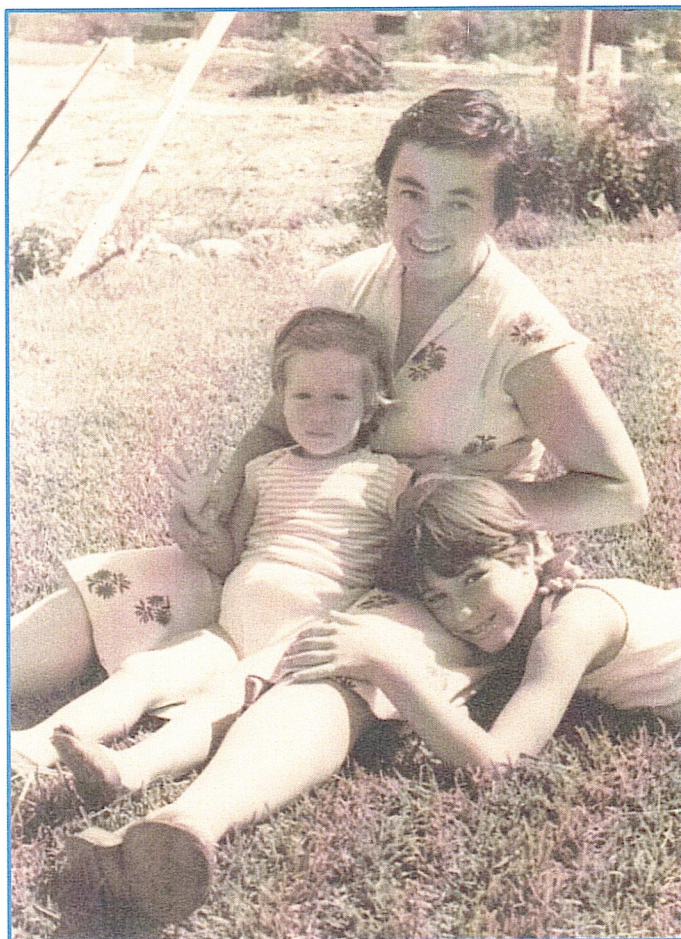
דליה הייתה ילדה נוחה ולא היו לנו כל בעיות איתה. היא הייתה חברותית והסתדרה היטב עם הילדים. היה נהוג שבזמן שההורים נסעו לחופש משפחה אחרת מאותה קבוצה אירחה את הילדה. באותו הזמן היינו נופשים בנהריה. הקיבוץ שכר לנו שם דירה לשלוש משפחות והחברים היו מתחלפים בכל שבוע. את הפרודוקטים היינו מביאים מהבית. הכיף הגדול לילדים היה להתלוות לנסיעה של הנופשים החדשים, לבקר את ההורים, לאכול איתם גלידה בנהרייה ולחזור איתם באותה המכונית הביתה. המשפחות התארגנו כבר מראש עם מי רוצים לצאת לנופש וזה נשאר הרכב די קבוע. דליה למדה בבית הספר היסודי במעיין בכיתות ההמשך למדו ילדי מעיין בכפר גלים כתלמידי חוץ כלומר, הילדים נסעו הלוך ושוב מדי יום. בית הספר התיכון במעגן מיכאל נפתח רק מאוחר יותר. אחרי גמר התיכון דליה הלכה לשנת שירות בשדה בוקר כפי שהיה נהוג אצל בני הקיבוצים. דליה עשתה את השירות הצבאי בשלמותו ושמחה מאד לשוב הביתה. דליה למדה באורנים עוזרת גננת. תקופה קצרה היא עבד ב"ביגדי" ליד המתפרה אך מהר מאד נכנסה לעבוד בגן והמשיכה בעבודה זו שנים רבות עד יציאתה לגמלאות.

דליה נשואה לאיציק, יש להם בן זיו ובת בשם איילת והם היום כבר סבא וסבתא לנעם.

דורית

שש שנים אחרי לידת בתנו הבכורה נולדה דורית. דליה ביקשה שגם שמה של אחותה יתחיל באות "ד" - דבורה, דליה, דורית שלוש פעמים. אח שלי ביקש שאוסיף גם את שמה של אימא שלי - אסתר - לזכרה. הלידה של דורית הייתה מאד קלה. לבית החולים הביא אותי השכן שלנו פרידל והוא אמר לי, שתהיה לי בת ואלד בקלות וכך היה. התינוקת התפתחה יפה מאד והייתה ילדה שמחה. הקשיים התעוררו בגן. דורית סירבה בכל תוקף לישון בבית הילדים. ניסינו כל דבר אך ללא הצלחה יתרה. אחרי ההשכבה היא ברחה החוצה בחושך ובקור ובכתה עד שהחלטתי לקחת אותה לישון בבית. זה לא עבר חלק. ועדת החינוך דרשה ממני שאישן על ידה על מזרן על הרצפה. "את לא יודעת איזו שגיאה את עושה, את מזיקה לילדה." כך נאמר לי. אני עניתי שזאת הילדה שלי ואני עושה מה שהלב שלי אומר. בכיתה א דורית ביקשה לחזור לישון עם הילדים בלי שהשפענו עליה. הכול הסתדר בקלות. דורית הייתה ילדה רגישה אבל הסתדרה היטב בחברת ילדים. גם דורית למדה בכיתות היסוד במעיין, את השנתיים הראשונות למדה בכפר גלים ואחר כך העבירו את ילדינו למעגן מיכאל. בצבא שירתה ברמה והייתה מאד מרוצה מתפקידה. דורית עבדה בכל מיני מקומות עבודה אבל היא רצתה להתנסות גם בחיי העיר. היא הכירה בחור שמצא חן בעיניה ויצאה לעבוד כמטפלת ילדים אצל משפחה בחיפה. אחרי זמן מה התחתנה עם שלומי ונולדה דורון. אחרי שהנישואין התפרקו דורית חזרה למעיין וכל השנים היא מטפלת בילדים. דורון משרתת בצבא ואמורה להשתחרר בעוד מספר חודשים.

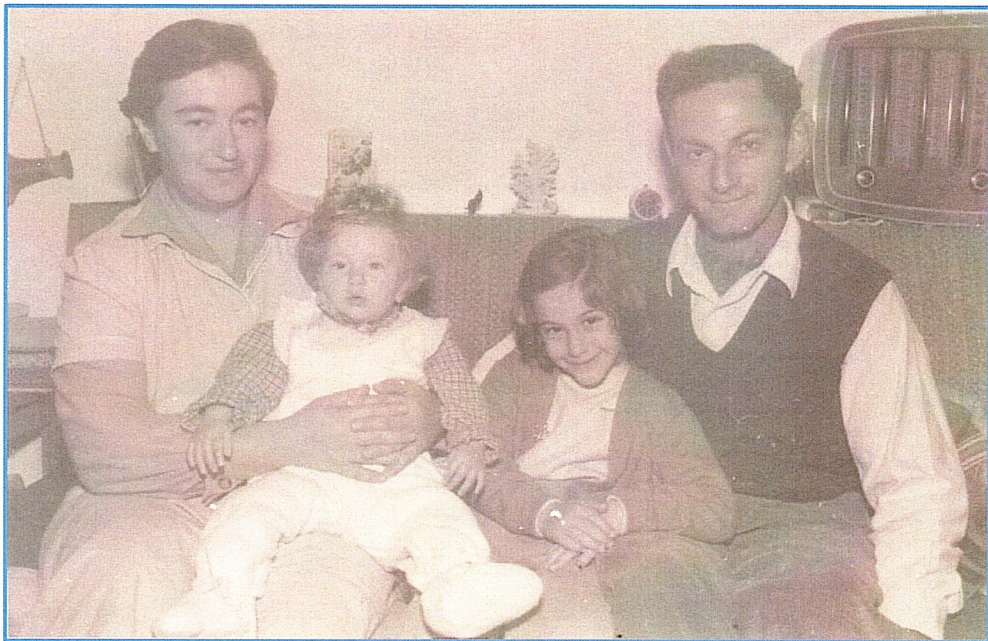
בצעירותי אהבתי מאד לטייל. השתתפתי בטיולי המשק ובטיולים של האולפן. הצטרפתי תמיד כמבשלת וכך זכיתי להגיע לפינות נדירות יפהפיות בארץ הספקתי לראות הרבה כי האולפן התחלף כל ששה חודשים.

ראובן

ראובן העדיף לקרוא או לשמוע מוסיקה קלאסית. למעני למרות הכול הצטרף אלי וטיילנו יחדיו בארץ ובחול. בקיבוץ היה תור לנסיעות לחו"ל וכל זאת על פי הוותק. קיבלנו תקציב לשבועות וכל אחד ארגן לו את המסלול בעצמו. אנחנו ביקרנו קודם כל באיסטנבול וביקרנו את משפחת אחי במשך 9 ימים. אחי היה שולח לי פעם בכמה שנים כרטיס טיסה כדי שאבקר את המשפחה. אני אוהבת מאד את המקום. זו עיר מאד יפה והיו לי זיכרונות רבים מהילדות. בפעם האחרונה שהייתי שם נסעתי לבקר את הקבר של אימא שלי. מאיסטנבול נסענו לסופיה. הקרובים שלי כבר עלו לארץ אבל פגשתי עוד מכרים טובים ובעיקר עליתי לקבר אבי. סופיה מאד אהובה עלי, הרגשתי שם בבית אפילו אחרי 37 שנה. הבולגרים הם עם נחמד והם חביבים מאד. היה לנו ספר מדריך תיירים מצוין ולפי ההנחיות הללו ארגנו את כל הטיול שלנו. המשכנו לווינה העיר שראובן נולד בה ועזב את אוסטריה ב 1939. חיפשנו את הקבר של אימא שלי אבל במקומו מצאנו עץ ענק ולא ראינו כל מצבה. באוסטריה שכרנו רכב וטיילנו במקומות הידועים. היינו שם במשך שבועיים. ראובן היה דובר גרמנית כך שהסתדרנו מצוין. יש שם נופים מרהיבים והעיר וינה הייתה משוקמת. לא ראינו יותר את סימני המלחמה. היעד הבא היה שוויץ. כל הנסיעות עשינו ברכבות

נוחות מאד. כך טיילנו בצרפת, מפאריס לרומא, נפולי קפרי ועוד. מנאפולי הפלגנו על האנייה "נילי" הביתה. שבועיים אחרי זה פרצה מלחמת יום הכיפורים. ב 1956 ראובן היה מגויס במשך חודש ימים וישב בעזה. הפעם השנתון שלו לא גויס יותר. ב 1982 נסענו לארצות הברית. מכל המשפחה של ראובן נשארו בחיים רק שתי בנות דודות ושני בני דודים שהצליחו לצאת ברגע האחרון מאוסטריה. כל השנים היינו בקשר מכתבים עד שהם החליטו ושהם רוצים להיפגש. הם שלחו לנו כרטיסים. לאחר שחזרנו מטיוול מטעם המשק אחרי חודש נשארה לנו הזכות לשארית הכסף ושבועיים ימי חופש. כך התאפשר לנו עוד לטייל קצת גם באמריקה. נחתנו בניו יורק. שם ביקרנו את בן דודו של ראובן וטיילנו בעיר. משם המשכנו לסן פרנסיסקו וללוס אנג'לס. ראובן ובני הדודים שלו דיברו באופן טבעי בגרמנית כפי שהיו רגילים לדבר בילדות. אני הרגשתי רע מאד כי לא יכולתי לקחת חלק בשיחה. הודעתי לראובן, שאחזור הביתה והוא ימשיך לבדו אך הוא לא הסכים. וכך נהניתי מהנוף ומהטיולים כשטיילנו רק שנינו. אבל בזיכרוני הנסיעה הזו הייתה עבורי קשה ומתסכלת, למרות זאת היום אני מרוצה שביקרנו שם.

מותו של ראובן

שלוש שנים לאחר ביקורנו באמריקה ראובן נפטר כשהוא בן 61. בערב הוא התקשה פתאום לנשום, העברנו אותו לבית חולים. אמרו לנו שהמצב רציני. הבנות עוד הספיקו לראות אותו ובבוקר הוא נפטר. היה קשה לתפוס את העובדה שהוא פתאום איננו. כל כך בלתי צפוי- בלי כל אזהרה מוקדמת. המחשבה שהוא לא סבל הרבה מנחמת מעט. בזה תמו 35 שנות הנישואין שלנו. ראובן לא היה דבר גדול אבל אנחנו הסתדרנו מצוין. לכל אחד מאתנו היו סדרי עדיפויות משלו ואנחנו הסכמנו שכל אחד יכול לחיות וליהנות בדרכו שלו. אני אהבתי חברה וטיולים ראובן היה מאושר עם המוסיקה הקלאסית והספרים. שנינו כיבדנו האחד את השנייה ואיש לא הפריע לזולתו. שררה בינינו הבנה והחיים שלנו היו טובים.

אלמנות

אחרי שנשארתי לבד בגיל 62 למדתי להסתדר לבד בחיים. המשכתי לעבוד. יש לי 2 בנות 2 נכדות ונכד ויש לי חוג חברות שאיתן היינו נפגשות. כמובן, מאז שלכל אחת יש טלוויזיה בבית אנשים לא יוצאים כל כך הרבה מהבית. אהבתי גם לקרוא בזמנו כמו גם לבשל ולאפות עוגות, דבר שאני עדיין עושה מדי פעם.

התקף הלב

בשנת 2005 פתאום חשתי שלא בטוב. הלכתי למרפאה והרופאה שלחה אותי מיד לחדר מיון. פניתי לצביה והיא הסכימה להביא אותי לבית חולים. שם מצבי החמיר ואחרי בדיקה קבעו שעברתי התקף לב קשה. מיד כשהחלו לטפל בי הרגשתי כל כך גרוע חשבתי שזאת שעת האחרונה. בקשתי שיקראו לבתי דליה כדי שאוכל להיפרד ממנה, ידעתי שדורית לא נמצאת בקיבוץ. כשדליה הגיעה כבר לא הגבתי. אמרו לה שמצבי קשה מאד. רופא שעבר במקום הבחין במצוקתי והורה לתת לי חמצן בלחץ. זה הציל את חיי. אחרי שבוע עשו לי צנתור וגילו שיש לי כמה סתימות. הם ניסו לשחרר את הסתימה על ידי בלון אבל זה הקל רק זמנית. אחרי 3 או 4 חדשים המצב החמיר שוב ואז היפנו אותי מהילל יפה להדסה לפרופסור חסין שנחשב לבעל שם בקרדיולוגיה. היות שהיה

לי לחץ דם גבוה וסוכרת הוא סירב לנתח ובמקום זה הוא עשה לי 2 צנתורים ו3 בלונים וסטנט. זה היה הדבר הטוב ביותר שניתן היה לעשות. רופא כזה עדין, דואג ובעל יחסי אישי מעולם לא פגשתי. אחרי הטיפול קיבלתי שטף דם פנימי. בבית החולים טיפלו בי מיידית אפילו שביקשתי להשאיר אותי בשקט מאחר שלא היה לי יותר כוח. הייתי מוכנה לחתום שזה רצוני. אך הם לא שמעו לדבריי. אחרי שקיבלתי 3 מנות דם חזרתי לעצמי והכול היה בסדר עד יום זה. הרופא המנתח הבטיח לי שהטיפול יחזיק מעמד 10 שנים. והאמת שאני מסתדרת די טוב כל השנים. היום אינני רואה כלל בעין אחת ובשנייה רק צללים. זה מגביל אותי מאד בחיי היומיום. תמיד אהבתי לקרוא ספרים וזה מאד חסר לי. אני מקבלת עזרה מטעם ביטוח לאומי אישה שעוזרת לי מאד בחיי היומיום.

מאז אני חיה על תרופות זה אפשר לי להמשיך פחות או יותר בחיי השגרה. לגמלאים אצלנו יש לחצני מצוקה וזה נותן הרגשת בטחון לדעת שיש לי אפשרות להזמין עזרה רפואית גם בזמן שהמרפאה סגורה, וזאת למרות שעד היום לא נזקקתי לעזרה אף לא פעם אחת. בזמן הזה כבר הייתי גמלאית. נהייתי מהמחשב שלי וגם נהגתי לטייל בסביבה. בינתיים כל סדרי החיים המשותפים בקיבוץ השתנו.

השינויים בקיבוץ

ההפרטה שינתה את כל היחסים החברתיים בין החברים. אין עוד ערבי שבת, אין מועדון לא חוגגים חגים, שהיינו רגילים לחגוג אותם יחדיו והדאגה לחבר שואפת לאפס. כל אחד חייב לדאוג לעצמו גם כספית וגם מעשית. אין ועדת חברים, אין ועדת ותיקים ובחברים המבוגרים מטפלות עובדות זרות. מאחר שחדר האוכל כבר אינו משמש כמקום מפגש אין הזדמנות להיפגש עם החברים. נוצר מצב שאיננו יודעים מה קורה לחבר לא בשעת שמחה ולא בצר. איש אינו שואל: מה שלומך? אתה צריך משהו? האוכלוסייה הצעירה אינה מכירה יותר את הוותיקים וכשעוברים לידי במדרכה רק פה ושם מברך לשלום. העולם השתנה. אינני אומרת זאת כטענה. פעם היינו מבקרים זה את זה, היינו הולכים למועדון לשמוע רדיו ומאוחר יותר לצפות בטלוויזיה. היום כל אחד יושב בביתו הממוזג על כורסא נוחה וצופה בתכניות לפי בחירתו. אני זוכרת כיצד בעבר כאשר חברים חזרו מחו"ל התאספו הידידים בביתם ושמעו מה נעשה בעולם הגדול. מצד אחד החיים הרבה יותר קלים. קיימים מכשירים חשמליים המבצעים את העבודה. דברים שאנחנו אפילו לא חלמנו עליהם. היום הם בהישג יד של כמעט כל אחד. אך מנגד אין לנו יותר את ה"ביחד". וגם הגיל עושה את שלו.

מבט לאחור

במבט לאחור אני יכולה להגיד שהגשמתני את כל הרצונות שלי. כנערה הייתי בתנועת נוער ורציתי לעלות לארץ והגעתי לזה. יש לי משפחה נהדרת שתי הבנות שלי דואגות לי ומטפלות בי מכל הלב. אני מבורכת בנכדות ובנכד ואפילו זכיתי לנין ראשון.

אני אומרת להם תודה גדולה, כי הודות להם לא הרגשתי אף פעם כצמח בר.

